

AR

2013/1

Arhitektura, raziskave
Architecture, Research

UDK 711.3
COBISS 1.02

Alenka Fikfak, Milan Dinevski, Petra Ježek, Nace Nagode, 84 - 91
Gašper Skalar Rogič, Urša Suhadolnik Vovko, Jakob Šuštar

KULTURA NASELBINSKEGA PROSTORA V SLOVENIJI

THE CULTURE OF SETTLEMENT AREAS IN SLOVENIA

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za arhitekturo
Ljubljana 2013

ISSN 1580-5573

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

ISSN 1580-5573
ISSN 1581-6974 (internet)
<http://www.fa.uni-lj.si/ar/>

urednik / editor

prof dr Borut Juvanec

regionalna urednika / regional editors

prof dr Grigor Doytchinov, Avstrija
prof dr Lenko Pleština, Hrvaška

uredniški odbor / editorial board

prof dr Vladimir Brezar
prof dr Peter Fister
prof dr Borut Juvanec
prof dr Igor Kalčič
doc dr Ljubo Lah

znanstveni svet / scientific council

prof dr Paul Oliver, Oxford
prof Christian Lassure, Pariz
prof Enzo d'Angelo, Firenze

recenzentski svet / supervising council

prof dr Kaliopa Dimitrovska Andrews
akademik dr Igor Grabec
prof dr Hasso Hohmann, Gradec
prof mag Peter Gabrijelčič, dekan FA

tehnični urednik / technical editor

doc dr Domen Zupančič

prelom / setting

Nanovo, Zavod za razvoj prostorske kulture

prevodi, angleščina / translations, English

Milan Stepanovič, Studio PHI d.o.o.
+ et al

klasifikacija / classification

mag Doris Dekleva-Smrekar, CTK UL

uredništvo AR / AR editing

Fakulteta za arhitekturo
Zoisova 12
1000 Ljubljana
Slovenija
Europe

naročanje / subscription

cena številke je 17,60 EUR / price per issue 17,60 EUR
za študente 10,60 EUR / student price 10,60 EUR
dekanat@fa.uni-lj.si

revija je vpisana v razvid medijev pri MK pod številko 50

revija je dosegljiva in ali indeksirana na naslednjih mestih:

Cobiss, ICONDA, MIT digital library, Ulrich, DOAJ, CEEOL, DLib, UL FA AR

za vsebino člankov odgovarjajo avtorji / authors are responsible for their articles

revija sofinancirata / cofinanced

ARRS

tisk / printing

Tiskarna Dikplast d.o.o.

Considering the ever more difficult economic situation, the AR editorial board's decision to publish the magazine in both digital and printed versions has proven to be a good one. The former enables greater availability in English as well as production in colour, while the latter allows for a better overview and is in many respects more practical. So we are presented with two versions which, of course, entails more work, but authors find them ever more attractive.

Efforts made at congresses by myself and my colleague Zupančič to recruit new authors have slowly but surely produced results. Unfortunately, this also means more work because an increasing number of submitted contributions never get published after being reviewed.

The current issue comprises eleven articles, eight of which are scholarly ones.

Our colleagues **Gašper Mrak**, **Alma Zavodnik Lamovšek** and **Alenka Fikfak** deal with the theme of settlement patterns in the Slovenian countryside in an article entitled **SUSTAINABLE SPATIAL DEVELOPMENT IN THE COUNTRYSIDE – SETTLEMENT PATTERNS IN THE SLOVENIAN ALPS**.

Alongside new emerging concepts of spatial interventions that not only involve issues of environmental protection but also cultural, economic and political aspects of sustainability, the main problems associated with investigating the development of settlements in the Slovenian Alps are as follows: How to enable the co-existence of traditional settlement patterns in the pristine protected areas? How to ensure the co-existence of traditional rural architecture with contemporary structures designed for a large number of visitors? And how to combine all of these components with a story of attractiveness? Some answers may be found here.

Jernej Markelj, **Manja Kitek Kuzman** and **Martina Zbašnik-Senegačnik** write about assessment methods for sustainable built environments which have evolved on the basis of local characteristics and legislation. Their article, entitled **A REVIEW OF BUILDING SUSTAINABILITY ASSESSMENT METHODS**, offers a review of some of them: BREEAM, LEED, DGNB and SBTool.

Andreja Benko, a trainee researcher, writes about planning procedures in our most common type of residential building construction in her article called **CONSTRUCTION PROCEDURE OF SINGLE-FAMILY HOUSES IN SLOVENIA**. She analyses the relationships among the designer, the investor and other participants in the procedure. Key evidence of a good work performance is shown in the time plan for the construction and design stages. The optimum design procedure is demonstrated through a stage-sequential model which provides the fastest way to achieve the objective.

Peter Šenk depicts the dualities between an infrastructure system and the units or components plugged into it. With the title **THE PLUG-IN CONCEPT: TECHNOLOGY AND AESTHETICS OF CHANGE**, the article primarily discusses town planning.

After returning from the United States, our young colleague **Srdan Nad** again turns to its architecture. His article entitled **AMERICAN MULTI-DWELLING ARCHITECTURE OF THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY AND FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY** nicely shows the evolution and directions of design in the first half of the twentieth

century when the issue of dense settlement in limited spaces had to be tackled. It mainly depicts the city of Chicago where between 1924 and 1929 several quality housing complexes were built which deviated from the housing construction practised until then by applying consistent ground plan designs.

Our colleague **Luka Jančič** deals with the issue of representation. His article called **THE IMPACT OF MULTILAYERED TECHNOLOGIES ON ARCHITECTURAL MODEL PRODUCTION AND USE** presents a few examples along with the issue of materialising abstract designs. The examples given may also be used for the analysis, assessment and development of ideas about spatial design.

Our colleagues from Niš, **Biljana Arandjelović** and **Ana Momčilović-Petronijević**, deal with vernacular architecture. Their contribution has the title **THE TYPOLOGY OF TRADITIONAL SLAVIC BUILDINGS, THE CASE OF SERBIA**. After their arrival, the Slavs primarily made use of local materials and simple techniques which, unfortunately, do not last long: timber, earth and stone. In doing so, they used locally available timber which they exploited down to the very last piece by applying wood joinery techniques and technologies. A group made up of **Alenka Fikfak**, **Milan Dinevski**, **Petra Ježek**, **Nace Nagode**, **Gašper Skalar Rogič**, **Urša Suhadolnik Vovko** and **Jakob Šuštar** wrote an article entitled **THE CULTURE OF THE SETTLEMENT SPACE IN SLOVENIA**. They conducted a survey on the topic of the culture of the settlement space, which primarily refers to the visual image among perceptions of the settlement space. Their contribution presents the results of research which involved spatial management professionals and senior students from the Faculty of Architecture at the University of Ljubljana.

Kornélia Kissfazekas wrote an article featuring modern content for Hungary: **TRANSFORMATIONS OF HUNGARIAN TRADITIONAL TOWN CENTERS IN THE ERA OF SOCIALISM - TWO CASE STUDIES**. The article relates to two towns: Kecskemet and Szeckzard. The solution in Szeckzard is a better one because it acknowledges the existing conditions and the town's size, whilst Kecskemet came into being as a typical political town and is, above all, oversized.

Our former professor **Blaž Vogelnik** suggests quite a few specific solutions in his article **A PROPOSAL FOR RECONSTRUCTING THE RESIDENTIAL TOWERS ON ROŠKA STREET**. These towers are undoubtedly the riskiest buildings in Ljubljana in terms of seismic safety. He proposes the rehabilitation of these structures following a philosophy which leaves the building interiors untouched and implements all the necessary reinforcements outside the structures themselves.

Larisa Brojan, a trainee researcher, presents the work she did for her doctoral thesis in the United States in an article called **A REPORT ON INVESTIGATIONS CARRIED OUT AT THE UNIVERSITY OF MASSACHUSETTS, AMHERS (USA)**. Straw bale construction is more widespread in both the United Kingdom and the United States than we imagine in our country. But interest in straw bale construction can also be seen in Slovenia; in the past three years at least six buildings have been constructed by utilising a structural system with straw bales filling in between.

Editor

Ob vse težjih ekonomskih razmerah dobiva odločitev uredništva AR, da izhajamo v dveh oblikah: v digitalni in v tiskani, svoj prav. Po eni strani je dosegljivost v angleškem jeziku večja, digitalizacija omogoča barvne postavitve, po drugi pa je papirna verzija vendarle preglednejša in za marsikaj uporabnejša. Tako smo priča dveh verzijam, ki prinašata seveda več dela, a sta za avtorje vse mikavnejši.

Napori, ki jih vlagava s kolegom Zupančičem na kongresih - za nabiranje novih avtorjev - prinašajo rezultate, a počasi, čeprav zanesljivo. Žal pa je pri tem tudi več dela, saj je vse več prispelih člankov, ki v tisk po recenzentskem postopku ne pridejo.

V tokratni številki je enajst člankov, od tega osem znanstvenih.

Kolegi **Gašper Mrak**, **Alma Zavodnik Lamovšek**, **Alenka Fikfak** so obdelali temo poselitvenih vzorcev slovenskega podeželja z naslovom **SUSTAINABLE SPATIAL DEVELOPMENT IN THE COUNTRYSIDE – SETTLEMENT PATTERNS IN THE SLOVENIAN ALPS**.

Ob vedno novih trajnostno naravnanih, etičnih in odgovornih konceptih prostorskih posegov, ki ne vključujejo samo vprašanja varovanja okolja, ampak tudi kulturne, ekonomske in politične vidike trajnosti so glavni problemi pri raziskovanju razvoja poselitve v slovenskih Alpah: kako omogočiti sobivanje tradicionalnih poselitvenih vzorcev v neokrnjenih varovanih območjih? Kako zagotoviti sobivanje tradicionalne podeželske arhitekture in sodobnih objektov, namenjenih večjemu številu obiskovalcev? In kako združiti vse te elemente z zgodbo o privlačnosti? Nekaj odgovorov je tukaj.

Jernej Markelj, **Manja Kitek Kuzman**, **Martina Zbašnik-Senegačnik** pišejo o metodah vrednotenja skladno grajenega okolja, ki so se razvijale na osnovi lokalnih značilnosti in zakonodaje. **A REVIEW OF BUILDING SUSTAINABILITY ASSESSMENT METHODS** prinaša pregled nekaterih: BREEAM, LEED, DGNB in SBTool.

Mlada raziskovalka **Andreja Benko** piše o postopkih načrtovanja pri naši najbolj razširjeni gradnji v članku **CONSTRUCTION PROCEDURE OF SINGLE-FAMILY HOUSES IN SLOVENIA**. Razčlenjuje odnos med projektantom, investitorjem in ostalimi udeleženci v postopku. Pri tem je ključni dokaz uspešnosti mogoče prikazati na časovnici graditve in faz v projektiranju.

Optimalnost postopka projektiranja se kaže v modelu zaporedja faz, ki nam omogoča najhitrejšo pot do cilja.

Peter Šenk opisuje dvojnosti med infrastrukturnim sistemom ter nanj priključenimi enotami ali elementi. Članek ima naslov **THE PLUG-IN CONCEPT: TECHNOLOGY AND AESTHETICS OF CHANGE** in govori predvsem o urbanizmu. Mladi kolega **Srdan Nađ** se po povratku iz Združenih držav spet vrača k njihovi arhitekturi. Članek **AMERIŠKA VEČSTANOVANJSKA ARHITEKTURA V DRUGI POLOVICI 19. IN PRVI POLOVICI 20. STOLETJA** dobro prikazuje razvoj in usmeritve projektiranja prve polovice dvajsetega stoletja, ko so bili soočeni s problemom goste poselitve na prostorsko omejeni površini. Opisuje predvsem Chicago, kjer je bilo med letoma 1924 in 1929 zgrajenih več kakovostnih stanovanjskih sklopov, ki z doslednim načrtovanjem florisnih zasnov odstopajo od dotedanje stanovanjske gradnje.

Kolega **Luka Jančič** se ukvarja s problematiko predstavitev. Članek **VPLIV SLOJEVITIH TEHNOLOGIJ NA IZDELAVO IN RABO MAKET V ARHITEKTURI** predstavlja nekaj primerov in problematiko materializacije abstraktnih zasnov, ki lahko služijo ne le kot predstavitve, pač pa za analizo, ocenjevanje in razvoj idej v oblikovanju prostora. Kolegici iz Niša, **Biljana Arandjelović** in **Ana Momčilović-Petronijević** se ukvarjata z vernakularno arhitekturo. Z naslovom **TIPOLOGIJA TRADICIONALNIH SLOVANSKIH ZGRADB, NA PRIMERU SRBIJE**. Slovani so ob prihodu uporabljali predvsem lokalne materiale in preproste tehnike, ki žal niso prav dolge življenjske dobe: les, zemljine in kamen. Pri tem je bil uporabljen lokalno dosegljiv les, ki so ga s tesarskimi zvezami in s tehnologijami izkoriščali do zadnjega kosa.

Skupina, ki jo sestavljajo **Alenka Fikfak**, **Milan Dinevski**, **Petra Ježek**, **Nace Nagode**, **Gašper Skalar Rogič**, **Urša Suhadolnik Vovko**, **Jakob Šuštar**, je napisala članek **KULTURA NASELBINSKEGA PROSTORA V SLOVENIJI**. Izvedli so javnomnenjsko raziskavo na temo Kultura naselbinskega prostora, ki se je nanašala predvsem na vizualno podobo doživljajskega prostora naselij. V prispevku so predstavljeni rezultati raziskave, v katero so bili vključeni strokovnjaki s področja urejanja prostora in študentje višjih letnikov Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

Kornélia Kissfazekas je napisala članek z moderno vsebino na Madžarskem: **SPREMEMBE MADŽARSKIH TRADICIONALNIH MESTNIH JEDER V ČASU SOCIALIZMA - DVA PRIMERA**. Govori o dveh mestih: o Kecskemetu in o Szeckzardu. Slednja rešitev je boljša, ker upošteva predvsem okoliščine in velikost mesta, medtem ko je Kecskemet nastal kot značilno politično mesto, predvsem predimanzionirano.

Naš bivši profesor **Blaž Vogelnik** predlaga kar nekaj konkretnih rešitev v članku **PREDLOG KAKO REKONSTRUIRATI ROŠKE STOLPNICE**, ki so zagotovo najproblematičnejše ljubljanske stavbe v pogledu potresne varnosti. Predlagal je sanacijo teh objektov v smislu filozofije, kjer ostane notranjost stavbe nedotaknjena in vse potrebne ojačitve izvedejo izven samega objekta.

Mlada raziskovalka **Larisa Brojan** predstavlja svoje delo v Združenih državah, kjer je opravljala del obveznosti za svojo doktorsko nalogo. **POROČILO O OPRAVLJENIH RAZISKAVAH NA UNIVERSITY OF MASSACHUSETTS, AMHERST (ZDA)**. Gradnja s slamo je tako v Združenem kraljestvu kot v Združenih državah kar razširjeno, bolj kot si to predstavljamo pri nas. A zanimanje za gradnjo z balami slame je navzoče tudi v Sloveniji, v zadnjih treh letih je bilo zgrajenih vsaj 6 objektov, kjer je kot polnilo uporabljena bala slame.

izvleček

V okviru raziskovanja in razumevanja sodobnosti podeželskega prostora v Sloveniji so študentje Fakultete za arhitekturo izvedli javnomnenjsko raziskavo na temo Kultura naselbinskega prostora, ki se je nanašala predvsem na vizualno podobo doživljajskega prostora naselij. Človekove potrebe in vrednote bivanja so danes sestavni del vseh dokumentov in predstavljajo izhodišče za oblikovanje novih bivalnih zasnov. Mandičeva [1999] razlaga osebno kakovost bivanja z Allardovo klasifikacijo človeških potreb, pogosto pa se za merjenje kakovosti bivalnega okolja uporablja Mercerjeva lestvica kakovosti bivanja.

V prispevku so predstavljeni rezultati raziskave, v katero sta bili vključeni dve ciljni skupini: strokovnjaki s področja urejanja prostora, ki so zaposleni na občinskih upravah slovenskih občin, in študentje višjih letnikov Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani. V raziskavi, ki je predstavljena v tem prispevku, smo se spraševali o vrednotah bivalnega okolja. Raziskavo o omenjeni temi je sprožila "barvitost", ki v slovenskem prostoru ne pozna meja. Ob vsakodnevnem zgražanju nad barvitostjo vseh odtenkov pa pozabljamo na drobne elemente, ki prav tako uničujejo podobo naših naselij: reklamni panoji, razne brunarice kot dodatek garaž in okrasnih elementov, stojnice ob praznovanjih in sejmi, fontane, spomeniki, raznolikost eksotičnega zelenja, Sneguljčica in sedem palčkov ipd. V okviru raziskave je bila opravljena anketa, s katero smo želeli pridobiti objektivni odnos do raziskovanja kakovosti s stališča spreminjanja bivalne kulture in uporabe skupnih zunanjih prostorov v slovenskih naseljih. Ključno vprašanje, ki se je vsebinsko dopolnjevalo v večini vprašanj, je bilo: Kaj bi povečalo kakovost življenja v naselju?

ključne besede

vrednote, anketa, slovensko podeželje, barvitost fasad, parkiranje

abstract

To study and grasp the contemporary rural areas in Slovenia, the students of the Faculty of Architecture carried out a public opinion survey on the subject of the culture of settlement areas, with a particular reference to the visual image of the experiential space of the settlements. Today, human needs and living values are an integral part of all documents, as they represent the starting-point of designing new concepts of living. Personal quality of living is explained by Mandič [1999] through the use of Allard's classification of human needs; however, Mercer's Quality of Living ranking is often used to measure the quality of the living environment. The paper represents the results of the study, which included two target groups: The experts in spatial management and planning employed at municipal administrative offices; and the senior years' students at the Faculty of Architecture of the University of Ljubljana. The study represented here addressed the values of the living environment. The study was triggered by the 'colourfulness' that knows no limits in Slovenia. Putting the everyday indignation over the variety of all possible shades aside, it has become evident that the tiny elements that are also destroying the image of our settlements are all too often neglected: billboards, log cabins complementing garages and decorative elements, stalls during celebrations and fairs, fountains, monuments, mix of exotic plants, the Snow White and the Seven Dwarfs etc. The study included a survey to obtain a more objective approach to the studying of the quality from the viewpoints of the changing living culture and the use of communal external space in Slovenian settlements. The key question that resonated in most of other questions was: What would improve the quality of life in the settlement?

key words

values, survey, Slovenian countryside, colourful exteriors, parking

"Vsak vidni pojav predstavlja kompliciran splet različnih vzrokov"[Rihtar, Rihtar, 1996: 21], posebno še za grajeno okolje, ki je delo narave in človeka, razvito v dolgi zgodovini svojega obstoja.

Uvod

Vedno večja uporaba nove informacijske in komunikacijske tehnologije spreminja pomen prostora in prostorske oddaljenosti, ki nista več merljiva v fizičnem smislu (kilometri), temveč s hitrostjo sprejemanja inovacij in informacij. Vpliv globalizacije bo v prihodnosti vnesel v kulturo bivanja naselij velike spremembe, pri čemer se bodo preoblikovale in utrdile predvsem tiste osnovne vrednote, ki bodo zagotavljale posebnosti na lokalnem nivoju. Vse bolj se bosta izgubljali in spreminjali prostorsko nedoločljivi ekonomska in socialna identiteta, medtem ko se bosta ožje kulturna (lokalna) in prostorska identiteta vedno bolj utrjevali, saj bosta zagotavljali posebnost bivanja v skrčenem globalnem prostoru. Identiteta kraja [Lynch, 1981] je tisto, kar omogoča njegovo individualnost ali različnost od drugih krajev in služi kot podlaga za njegovo prepoznavanje kot ločeno entiteto. Kot pravi Carr [1992], pomeni prostora omogočajo nastanek močnih povezav med krajem, osebo in svetom. Pri tem se srečujemo s pojmom identitete kraja, tj. s

spoznavami o fizičnem svetu, v katerem posameznik živi. Te spoznave predstavljajo spomine, ideje, čustva, stališča, vrednote, pomene, pojmovanja, vedenja in izkušnje, ki jih povezujemo z vsakdanjim okoljem [prav tam].

Prostor, kot povezovalni element, danes samo navidezno izgublja svojo socialno vlogo, saj se povečuje funkcija sproščanja mobilnosti ljudi, materialnih dobrin in idej. Po Mlinarju [1994] sta glavni merili, ki opredeljujeta vsako identiteto, diferenciacija in kontinuiteta. Namesto nekdanjih manjših in vase zaprtih kulturnih sistemov prihaja danes, vzporedno z vedno večjim medsebojnim povezovanjem, do večje diferenciacije položaja na nadnacionalnem, nacionalnem, regionalnem in lokalnem nivoju. Bivalna kultura naselij je regionalno in lokalno raznolika. Kulturo bivanja lahko razumemo kot preplet stanovanjske kulture, kulture uporabe ter organizacije prostora, na kar vplivajo elementi sistema, ki so vključeni v naslednje skupine pojmov: vrednote, simboli, tradicija in inovacije [Berce - Bratko, 1995]. Pri oblikovanju bivalnega okolja slovenskih naselij je že danes treba upoštevati naslednja nasprotujoča si dejstva: hitri prometni sistem (avtocestni križ) je približal nekoč slabo dostopne predele centralnim urbanim naseljem. To omogoča in sprošča večje možnosti zaposlitve, predvsem v mestnem prostoru, kjer je koncentracija možnosti večja. Hkrati je omogočen izhod iz

utesnjujočih stanovanjskih enot urbane prenaseljenosti: sanje po "hišici z vrtom" so danes realnost, vendar morajo biti te sanje blizu izvora hrupa (avtocestnega priključka) zato, da imamo občutek dobre in hitre dostopnosti do dela, zabave, sprostitve, kulture ... Prav zaradi boljše kakovosti izrabe prostega časa je želja po begu iz mesta tako velika, pa vendar prav tega dejavnika začne primanjkovati, če merila o kvaliteti življenja vsakega posameznika niso jasno zastavljena. In hkrati ta merila, ki so zelo osebno opredeljena, vendarle nezavedno vključujejo kriterije ocenjevanja kakovosti bivanja in ustvarjajo raznolikost in neenotnost v podobi doživljajskega prostora slovenskih naselij.

"To se pravi: človek se obdaja s stvarmi, ki potem kot njegovo okolje vplivajo na njegovo počutje in delovanje, ki pa ga motijo ali celo ogrožajo, kakor hitro so mu v breme ali pa ga preveč zaposlijo. Končno so to pravzaprav njegova lastna notranja nagnjenja in potrebe, ki jih sekundarno ali celo terciarno sam ustvarja, misleč, da bo lažje živel, a se znajde v navzkrižju, da zaradi njih težje živi. Sem sodi vse, kar potrebuje v sodobni potrošniški družbi za dvig življenjskega standarda: hiša z vso mogočo tehnično, delno avtomatizirano opremo, vikend hišice v planinah ali ob morju, avtomobil, hišica prikolica, motorni čoln, zračna potovanja na druge kontinente itd. Končno namreč vse to človeka čezmerno zaposluje in ga spravlja v stalno živčno napetost, tako da mnogo "udobneje", kar brezskrbneje, živi tisti, ki si nobene teh udobnosti kot skromen podnajemnik ne more privoščiti. K vsemu temu se namreč še pridruži Damoklejev meč odplačevanja mesečnih obrokov za posojila, ki si jih je za dvig življenjske udobnosti najel." [Trstenjak, 1984: 51]

Doživljajski prostor

Prostor ni zgolj geometrija, temveč označuje kulturno področje delovanja človeka. Prvi vizualni "geografski" prostor vključuje elemente naravnega okolja, kot so fizični elementi Zemlje, morja, ravnin in hribovja. Podrobni krajinski elementi kot npr. slapovi, morje, reke, gorski vrhovi niso samo naravni elementi in doživljajsko menjajoče se podobe, temveč vsebujejo osnovo bivanja samega. Nudijo dimenzijo občutenja, ki je umetni "virtualni" prostor ne more izraziti v vsej svoji veličini. Hkrati pa pri posamezniku sprožijo odzivnost (ugodje ali neugodje), kot je npr. svežina vode in šum slapa na vroč poletni dan, vonj po jagodah na hrupni sobotni mestni tržnici, uživanje ob plamenih ognja s pogledom na zasneženo krajino. Torej geometrijska razlaga prostora ne vključuje vsega, kar človeku pomeni bivati. V ta proces so vključeni še socialni odnosi med posamezniki ter med posameznikom in družbo (kot tudi obratno). Hkrati je jasno, da "prostor" z vsemi oblikami vključuje tudi fizično neoprijemljive elemente, ki so opredeljeni kot vrednote, verovanja, simboli in pomeni – vrednosti vsakega posameznika, ki te vrednote pridobi iz okolja in jih hkrati v okolje oddaja. Ti elementi so pomembni, ko vrednotimo grajeno okolje, njegove oblike in vzorce, saj so se izoblikovali z družbo in ustvarjajo naš doživljajski prostor. Okolje (prostor) človeku ni zgolj nekaj zoperstavljenega, že pred njim danega in nespremenljivega, marveč ga človek nenehno tudi sam oblikuje, si ga po svoje razlaga, opremlja z novimi stvaritvami in vdihuje vanj svojo

miselnost in čustva ter mu daje tako novo strukturo [Trstenjak, 1984: 269].

Vrednote in kakovost bivanja

Delovanje sodobnega človeka je osnovano na dveh samostojnih komunikacijskih sistemih. Prvi temelji na povečani mobilnosti človeka, ki se s pomočjo sodobnih transportnih sistemov seli za svojim delom v merilu svetovnih razsežnosti. Drugi pa izkorišča razvitost sodobnih informacijskih in telekomunikacijskih povezav (ITKT), ki omogočajo kozmopolitsko povezanost z istočasnim opravljanjem delovnih dolžnosti, ob sočasni zavezanosti domu. Tako je lahko nekdanj konservativna navezanost človeka na dom in zemljo v tem kontekstu ponovno odkrita vrednota (delo na domu, t. i. teledelo ali e-delno, ki se izvaja s pomočjo ITKT). Ob tem pa socialni stiki vse bolj izgubljajo pomen in vrednost.

Človekove potrebe in vrednote bivanja so danes sestavni del vseh dokumentov in predstavljajo izhodišče za oblikovanje novih bivalnih zasnov (celovitih naselitev kot posameznih stanovanjskih objektov ali enot). So tudi sestavni del mednarodnih konvencij in sporazumov, med njimi tudi Agende 21 in Habitata II [Šarec, 1997], s katerimi se preko razvojnih dokumentov usmerjamo k drugačnemu odnosu do prostora in človekovih osnovnih zahtev po kvalitetnem bivanju.

Pri nas je izraz vrednota uveljavil Veber in predlagal, da besedo vrednost uporabljamo na gospodarskem, vrednota pa na idejnem in naravnem področju [v Pogačnik, 2002]. Stres [v Musek, 1993: 6] pravi, da so vrednote nekaj, kar izhaja iz same besede, nekaj, kar je vredno, da je, si zasluži, da je, in kar hočemo, da je. Bajec [1994] pojmuje kulturo kot skupek dosežkov, vrednot človeške družbe in kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja. Vendar je pomembno, da vrednote ne zamenjamo z osnovnimi potrebami človeka (hierarhija potreb po Maslowu iz leta 1943 [Maslow, 2001], ki je opisana v teoriji človeške motivacije). Glede na anketo o vrednotah in prostoru pa veljajo za naše okolje (slovensko javno mnenje) naslednje vrednote: vrednote v prehodu – zdravje, družina, delo, prijatelji, domovina, zabava itd. [Toš, Mlinar, 1994].

Mandičeva [1999] razlaga osebno kakovost bivanja z Allardovo klasifikacijo človeških potreb po imeti, ljubiti in biti. Pogosto se za merjenje kakovosti bivalnega okolja uporablja Mercerjeva lestvica kakovosti bivanja [Medmrežje 1], ki ocenjuje mesta po varnosti, izobrazbi, higieni, zdravstvenem varstvu, kulturi, okolju, rekreaciji, politični in ekonomski stabilnosti in javnem prometu.

Ingelhart [v Kos, 1998: 35] je s pomočjo faktorске analize razvrstil vrednote v štiri dokaj razločljive skupine:

- tradicionalne vrednote: religija, družina, večje število otrok, nacionalni ponos, ubogljivost itd.;
- vrednote pomanjkanja: trdo delo, denar, državna odgovornost, zaupanje v znanost itd.;
- racionalno-legalne vrednote: varčnost, zanimanje za politiko, odločnost, odgovornost itd.;
- postmoderne vrednote: toleranca, ekologija, prosti čas, zdravje, prijatelji itd.

V tej strukturi je mogoče opaziti, da sta prva in četrta skupina (tradicionalne in postmoderne vrednote) praktično

popolni +/- preslikavi: delo je zamenjal prosti čas, družino prijatelji, nacionalni ponos civilnodružbena gibanja, cerkev in podredljivost avtoritetam pa svoboda, tolerantnost in kreativnost [prav tam].

V raziskavi, ki je predstavljena v tem prispevku, smo se spraševali o vrednotah bivalnega okolja. Raziskavo o vrednotah bivalnega okolja naših naselij je sprožila "barvitost", ki v slovenskem prostoru ne pozna meja. V zadnjih letih so se kot gobe po dežju razpasle fasade različnih kričečih barv, ki v okolici izstopajo in si jo podreajo [Medmrežje 2]. Vendar ob vsakodnevem zgražanju nad barvitostjo vseh odtenkov pozabljamo na drobne elemente, ki prav tako uničujejo podobo naših naselij: reklamni panoji, razne brunarice kot dodatek garaž in okrasnih elementov, stojnice ob praznovanjih in sejnih, fontane, spomeniki, raznolikost eksotičnega zelenja, Sneguljčica in sedem palčkov ipd. Vsi naštetni in podobni elementi urbane in ruralne opreme so seveda nujni, vendar je njihovo oblikovanje, raznolikost uporabljenih materialov in stilov ... prav tako preraslo v agresivnost poseganja v smislu "boriti se za svoj obstoj".

Slika 1: Primeri iz slovenskih naselij.
Figure 1: Cases of Slovenian settlements.

V odločitve o preveritvi mnenja glede urejenosti naselij so nas spodbudili tudi komentarji v "Anketa: Raje imajo umirjene fasade" [Medmrežje 3], od katerih navajamo naslednjega: "Ljudje so že malo zmešani in kar ponorijo v vseh svojih željah. Ene fasade so bile res že divje, zato je prav, da so to omejili. Ni

treba, da so vse enake, a ni prav, da nas vse bodejo v oči."

Raziskovanje je bilo usmerjeno v iskanje oziroma razumevanje pomena kulture naselbinskega prostora kot vizualne podobe doživljajskega prostora naselij slovenskega podeželja, in sicer z vidika širitve trenda barvitosti, reklamiranja in spreminjanja javnega prostora. Pri tem smo se dotikali naslednjih vprašanj:

- kako se pod vplivom novih, sodobnih elementov urejanja spreminjajo slovenska naselja;
- ali v prostoru naselij prepoznamo kvalitetne elemente urejanja, ki vplivajo na oblikovanje novih bivalnih vzorcev v smislu spodbujanja konceptov trajnosti;
- kateri so tisti elementi, ki so v naseljih najbolj moteči, izstopajoči ali ovirajo prostorski in socialno-družbeni razvoj;
- kaj nam obstoječi naselbinski prostor "ponuja" kot že ustaljene kvalitete;
- kakšno je mnenje o urejenosti naših naselij v stroki in kako to dojemajo študentje arhitekture?

Na podlagi zgoraj navedenih izhodišč so bili opredeljeni naslednji pričakovani cilji in rezultati raziskovanja, razdeljeni na tri osrednje dele: kakšna je podoba slovenskih naselij, kaj pojmuje pod kulturo naselbinskega prostora in kakšne se želje po spremembah s strani uporabnika. Ključno raziskovalno vprašanje je bilo naslednje: Kaj in kje lahko v slovenskih naseljih vidimo (kot) priložnost za razvoj kakovostnega prostora? In: Ali je vizualni, zunanji prostor nas vseh, do katerega naj bi prebivalci in uporabniki imeli več odgovornosti, ne samo zahtev?

Osnovne informacije o poteku in strukturi ankete

V okviru raziskave je bila opravljena anketa, s katero smo želeli pridobiti objektivni odnos do raziskovanja kvalitet in nekvartet s stališča spreminjanja bivalne kulture in uporabe skupnih zunanjih prostorov v slovenskih naseljih. Pri oblikovanju vprašalnika smo se odločili, da izvedemo anketo med strokovnjaki, ki so zaposleni na slovenskih občinah (občinski uslužbenci – OU), na oddelkih za urejanje prostora in okolja (oziroma vsebinsko primerljivih organih občinskih služb). Po drugi strani nas je zanimalo mnenje študentov. S te strani smo kot vzorčno skupino izbrali študente (ŠFA) višjih letnikov Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

Pri pripravi postopka raziskave smo uporabili anketo, ki nam je služila kot tehnika sistematičnega opazovanja. Njena največja prednost je, da z njo dobimo veliko kvantitativnih podatkov o velikem številu posameznikov (enot), ki so reprezentativni (vzorec) za opazovano populacijo, to pa nam omogoča testiranje hipotez [Hlebec, 2012: 7]. Pripravljena je bila v pisni obliki, z vprašanji, ki so se nanašala na dožemanje vizualnega prostora naselij. Najpomembnejši del je bil priprava in oblikovanje anketnega vprašalnika, kjer naj bi bila na posreden način zajeta vprašanja in sugestije o kakovosti bivanja v naših naseljih.

Pri oblikovanju vprašanj in posameznih sklopov vprašanj so bile upoštevane naslednje omejitve [Fikfak, Zbašnjik - Senegačnik, 2003: 7]:

- anketa ne sme biti predolga;
- vprašanja in izbirni odgovori morajo biti jasni in nedvoumni;

- vprašanja ne smejo biti geografsko, nacionalno ali drugače omejena;
- večina vprašanj mora tvoriti podlago za vzorčenje različnih odgovorov;
- anketa mora biti anonimna in ne sme zahtevati osebnih podatkov izpolnjevalca, po katerih bi lahko osebo poimensko locirali v prostoru.

Zgoraj opredeljene omejitve smo pri oblikovanju anketnih vprašanj dopolnili s pripombami, ki jih navaja Hlebec [2012: 11], kot so: ne dodajaj vprašanj le zato, ker so zanimiva; jezik naj bo preprost; vprašanja naj bodo jasna in kratka; poskrbi, da vprašanja na anketiranca ne bodo delovala zastrašujoče ali žaljivo ... Posebej pomembno je bilo navodilo [prav tam]: "Vsako anketno vprašanje se lahko razume na različne načine! Testiraj svoja vprašanja! Spremeni jih in začni znova!" V ta namen smo bili za vprašalnik prva testna skupina avtorji tega prispevka sami.

Anketa je bila izvedena kot spletna anketa, kot brezplačna storitev Google Dokumenti. Spletna anketa je bila poslana kot povezava na naslovnik občin prek e-pošte. Anketiranje je bilo izvedeno v mesecih novembru in decembru 2012, upoštevali pa smo vse odgovore, ki so prispeli do 24. 12. 2012. Glede na te dejavnike in na kratek čas pridobivanja odgovorov je bil odziv na anketo zadovoljiv. S strani OU smo prejeli 35 odgovorov (kar pomeni 16,6 % odgovorov), s strani ŠFA pa 34 odgovorov (kar pomeni 9,4 % od števila redno vpisanih študentov v 4. in 5. letniku v študijskem letu 2012/13). Pri pripravi smo pričakovali večji odziv s strani obeh ciljnih skupin.

Vsebinska predstavitev ankete

Jedro opravljene raziskave je bil anketni vprašalnik, preko katerega smo poskušali razbrati mnenja ciljnih skupin o urejenosti oz. o kakovosti bivalnega okolja slovenskih naselij. Anketa je bila vsebinsko zastavljena iz petih sklopov samostojnih, vendar med seboj vsebinsko povezanih vprašanj. Anketni vprašalnik je bil sestavljen iz kumulativnih vprašanj, ki so bila oblikovana na način, da je bila možnost izbire skrajnih odgovorov, pri čemer je lahko anketiranec izbral eno, dve ali več kategorij ponujenih odgovorov. V zaključnem, petem sklopu so anketiranci lahko podali pisne odgovore na odprta vprašanja, s čimer smo poskušali potrditi ali ovreči izpostavljeno mnenje o nezadovoljivi urejenosti slovenskih naselij. V anketni vprašalnik so bila vključena različna vprašanja, s pomočjo katerih je bilo mogoče zaobjeti tudi sociološki vidik oziroma bivalno kulturo in navade prebivalcev.

1. Osnovni podatki o anketirancu in njegovem okolju, ki so pri obdelavi podatkov služili kot uvod v anketo in nudili možnost za ugotavljanje korelacij med odgovori. Ta del vprašanj v anketi je bil za študente prilagojen.
2. Vprašanja o podobi naselij v prostoru. Vprašanja so bila zastavljena z namenom preveriti, ali se anketiranci zavedajo pomena podobe naselij in vpliva te zaznave na ljudi. Namen teh vprašanj je bil usmerjen v ugotavljanje stanja v prostoru in zaznavanja motečih elementov.
3. Vprašanja o kulturi naselbinskega prostora so bila osrednji del anketnega vprašalnika in so se nanašala na posebej

moteče objekte in njihov vpliv na prostor. Vsebina je bila zaključena v vprašanju: Ali lahko z zunanjo podobo naselja/objekta vplivamo na ljudi in njihovo uporabo prostora?

4. Četrti sklop vprašanj se je nanašal na "želje po spremembah". Sklop vprašanj se je zaključil z vprašanjem: Kaj bi povečalo kakovost življenja v naselju?
5. Zaključni del vprašalnika je obsegal mnenja anketirancev o priložnostih za razvoj prostora. V tem delu je bilo anketirancem prepuščeno, da svoje mnenje opišejo, razložijo in opredelijo brez omejitev in brez vnaprej postavljenih možnosti.

Anketiranci so odgovarjali zelo različno. Nekateri so obkrožali po več vprašanj ali jih izpuščali, nekateri pa so k vsakemu vprašanju, kjer je bilo to možno (tudi pod kategorijo drugo), dodajali opisni komentar. Kljub preprosto zastavljenemu anketnemu vprašalniku je bila odzivnost zelo raznolika. Zato smo pri obdelavi anketnega vprašalnika podrobno obdelali vsako vprašanje, z vsemi dopisanimi komentarji anketirancev, in z metodo navzkrižnega vrednotenja poskušali tudi iz odgovorov in komentarjev razbrati, ali so bila posamezna vprašanja pravilno zastavljena in nedvoumna.

Analiza in predstavitev rezultatov ankete

V tem delu bomo predstavili rezultate vrednotenja anketnega vprašalnika s poudarkom na tistih vsebinah, ki so bile posebej zanimive. Rezultati so bili obdelani po posameznih sklopih vprašalnika.

Prvi sklop vprašanj – osnovni podatki o prostoru anketiranca je predstavljala uvodna vprašanja v anketo. Vsi odgovarjajoči so ta del vprašalnika izpolnili brez pomembnejših pripomb. Kot posebnosti naj navedemo, da najmanj anketirancev izhaja iz območja Notranjske (skupina OU), medtem ko je bil iz druge ciljne skupine (ŠFA) najmanjši odziv iz Pomurske regije. To vprašanje je bilo zastavljeno na način, da je anketiranec sam vnesel podatek. Pri tem je zanimivo, da se je sicer večina držala delitve in pojmovanja statističnih regij [vir: Statistični urad RS in Geodetska uprava RS; NUTS 3], z nekaj odstopanji (združevanje primorsko-goriške, Štajerska še kot posebna enota; pomanjkanje odgovorov s strani zasavskega območja; združevanje Jugovzhodne Slovenije in Spodnjeposavske regije v Dolenjsko). S strani OU prevladujejo odgovori s strani Savinjske, Štajerske in Gorenjske (vse 17 %), s strani ŠFA pa iz območja Osrednjeslovenske (17 %). Pri vprašanju o značaju občine je s strani OU prevladoval odgovor podeželski (17 %), s strani ŠFA pa podeželsko-urbani značaj (26 %). Med osnovna vprašanja smo uvrstili tudi vprašanje, ki temelji na poznavanju stroke, in sicer o tipologiji občinskega središča. Vprašanje se je glasilo: Katerega tipa je vaše občinsko središče? Kot osnovo za možne odgovore smo vzeli Tipologijo središčnih naselij in vplivnih območij pomembnejših središč iz leta 1994 [Vrišer, 2001]. Tipologijo smo odgovoru priložili kot povezavo na spletno stran Fakultete za arhitekturo. Pri tem kot zanimivost navajamo, da OU kar v 13 % na vprašanje niso odgovorili. Ta sklop vprašanj sicer ni vsebinsko pomemben za raziskavo.

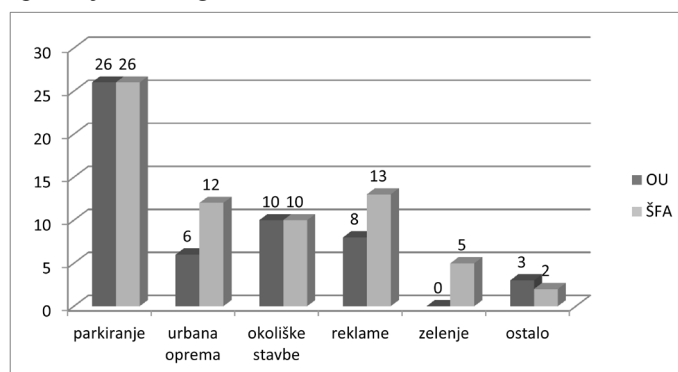
Drugi sklop vprašanj – podoba naselja v prostoru. V prvem vprašanju o zadovoljstvu z ureditvijo javnega prostora v naseljih je bila skupina ŠFA bolj kritična – 73 % je bilo nezadovoljnih, medtem ko so svoje nezadovoljstvo OU izrazili le v 52 %. V tem sklopu vprašanj je bilo pri vseh vprašanih možnih več odgovorov. Iz analize vprašanja o tem, kaj predstavlja središče naselij v občini, so anketiranci najpogosteje označili kulturni dom (OU – 71 %, ŠFA – 35 %), cerkve, gasilski dom, trgovine in pošta. Te našteje vsebine se tudi največkrat pojavijo v skupnih povezavah. Manj je odgovorov, ki so se nanašali izključno na trg (OU – 20 %, ŠFA – 15 %) ali igrišče (OU – 17 %, ŠFA – 9 %). Pri vprašanju o namenu uporabe središčnega prostora so bili odgovori OU in ŠFA dokaj enakovredni. Osrednji prostori so večinoma namenjeni javnim prireditvam (OU – 74 %, ŠFA – 67 %) in druženju (OU – 71 %, ŠFA – 74 %). Nekaj je bilo označenih tudi elementov: tržnice, rekreacijske površine in zelene površine (pri obeh skupinah so se slednji elementi gibali v vrednosti od 8 % do 23 %). Posebno pozornost smo namenili kategoriji parkiranje, ki sicer ne izstopa (OU – 22 %, ŠFA – 34 %). Pri teh odgovorih sklepamo, da je dejansko stanje drugačno, kot bi odgovarjajoči želeli, da je, kar so potrdili odgovori v naslednjem vprašanju, ki se je glasilo: Kaj vas v prostoru najbolj moti? (graf 1) OU so kar s 74 % odgovorili parkiranje, medtem ko ŠFA s 76 %. OU ostali elementi niso motili (prevladuje ocena okrog 10 %), ŠFA pa niso zanemarili moteče vrednosti elementa urbane opreme 35 % in reklam 38 %. Obe skupini sta okoliške stavbe označili kot moteči element z vrednostjo 35 %. Pri vprašanju, ali parkiranja vplivajo na vizualno podobo naselij, so anketiranci obeh skupin odgovorili večinsko z da (OU – 68 %, ŠFA – 82 %) in dodali pisne odgovore, ki jih navajamo:

Parkiranje deluje v prostoru kot totalni kaos. Vpliv je velik, preoblikuje javni prostor tako v trgu kot na vasi. Da, ker po dobri slovenski navadi vsi parkiramo pred vrati. Naš trg je prezaseden in nabit z avtomobili. Da, zaseda osrednji prostor. Nekoč dobro zasnovane soseke in drugi prostori izgubljajo svoje pomembne vsebine na račun večjega števila parkirišč. Da, ker parkirišča niso urejena. Da, parkirišča so prednost, namesto da bi zagotovili urejene parkovne površine. Da, na določenih območjih, kjer je parkiranje slabše organizirano. Parkiranje je vsekakor problem, saj ima v povprečju vsaka družina po dva avtomobila, bloki pa nimajo garaž. Samo parkiranje kvari podobo in veduto naselja, hkrati tudi zasedajo njegove kvalitetne površine, degradirana ostajajo prazna in neizkoriščena. A vsaj v mestnem središču bi si želela prednost pešcev, zelenja in urbane opreme, namesto tolikšnih parkirišč.

Niti ne pretiroma, saj se občani na javnih prostorih ne zadržujejo množično, tako da je parkirnih mest načeloma dovolj.

V naslednjem koraku nas je zanimalo stanje zelenih površin. Večina je odgovorila, da zelene površine v naseljih njihovih občin ostajajo iste (OU – 40 %, ŠFA – 59 %). Sledil jim je odgovor, da se te obnavljajo. Nihče ni odgovoril, da zelenih površin ni. Kar nekaj (8 OU – 23 %, ŠFA – 15 %) jih je odgovorilo, da se zelene površine v naseljih manjšajo. Podatki

teh odgovorov kažejo na trend, da se prostoru dodeli funkcija, ki prinaša dobiček, in da izginjajo neprofitni prostori za druženje, ki pa so pomembni. V zaključnem vprašanju tega sklopa smo anketirance spraševali, ali so opazili še kaj motečega v prostoru. Vprašanje je bilo oblikovano tako, da so bili naštetih določeni predlogi, kaj so lahko moteči elementi, a ne v obliki označevanja. Na vprašanje so tako lahko odgovorili z enim od naštetih predlogov ali zapisali lastno opažanje glede motečih elementov. Okvirno 50 % obeh skupin je odgovorilo, da v prostoru opažajo moteče elemente, a so se odgovori glede tega zelo razlikovali. Naštevali so splošno neurejenost, kričeče barve fasad, neurejene ekološke otoke in probleme, povezane z njimi, neurejene poti in mostove, neprimerne označevalne in pritrilne table ter njihovo pomanjkanje, tranzitni promet. Pri ŠFA je zanimivo, da so nekateri študentje pri tem vprašanju razumeli kot moteč element pomanjkanje javnih površin za druženje mladih. Pri OU pa je bila posebnost opomba, da se v nekaterih središčih sicer tudi pojavljajo moteči elementi, a le v mejah normale zahodnega sveta. Pri tem se lahko vprašamo, kakšne so te meje. Smo morda na določene elemente, kot so na primer reklamni panoji, tako navajeni, da jih jemljemo kot nekaj samoumevnega in ne vidimo več možnosti, da jih ne bi bilo? Morda zato niso več moteči? Lahko na ta način razlagamo velik delež vprašanih, ki na to vprašanje niso odgovorili?

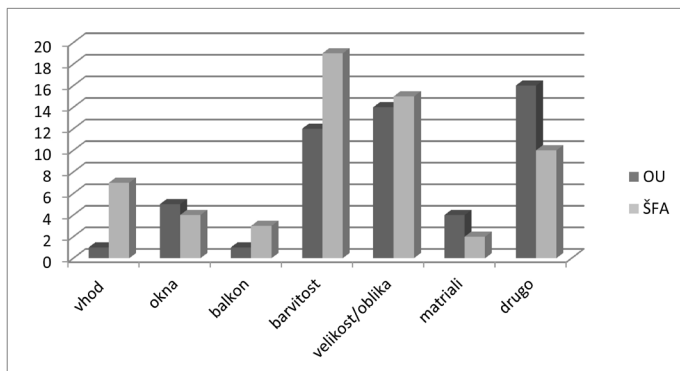
Graf 1: Kaj vas v prostoru najbolj moti?

Graph 1: What is, in your opinion, the most disturbing spatial element?

Tretji sklop vprašanj – kultura naselbinskega prostora. V tem delu smo anketirance spraševali o motečih objektih. Pri tem vprašanju je velika večina odgovorila, da v svojem okolju opazi objekti, ki jih moti (OU – 94 %, ŠFA – 97 %). Pod drugo so navedli ekološki otoki, moteč opuščeni kamnolom (oboje omenili OU). V nadaljevanju smo spraševali o značaju objekta. V večini so se odgovori nanašali na zasebni objekt (OU – 68 %). Na to vprašanje so ŠFA odgovorili drugače kot OU. Večina jih je bila namreč mnenja, da so bolj moteči nekateri javni objekti (38 %). Morda pri tem vprašanju anketirancem (ŠFA) ni bilo jasno, ali odgovarjajo glede namembnosti samih objektov ali glede lastništva. Pri vprašanju o stanju (in starosti) objekta, ki so ga v prejšnjem vprašanju ocenili kot moteč, so OU (34 %) odgovorili, da gre za starejši objekt, hkrati pa kot velik odstotek označilo novogradnje (23 %) in isto ruševine (23 %). Večina anketiranih ŠFA pa se je odločila, da so moteči objekti bolj novogradnje (47 %). Glede na prejšnje vprašanje in odgovore s strani ŠFA se to

nanaša na javne objekte, kar preseneča, saj pri javnih objektih ne gre za črne gradnje, okus posameznikov, ampak za objekte, ki naj bi bili rezultat natečajev, v skladu z zakonskimi predpisi in vedenjem v stroki. Novogradnjam pri ŠFA sledijo preнове (24 %) in starejši objekti (18 %). Pri vprašanju o objektu, ki jih najbolj moti (kar se navezuje na isti objekt kot je bilo govora v prejšnjih vprašanjih; graf 2), smo dobili zanimive odgovore: ŠFA barvitost (56 %), OU pa kategorija drugo: dotrajanost (47 %). Velikost objektov je pri OU na drugem mestu s 41 %, barvitost pa pri OU na tretjem mestu, in sicer s 34 %. Velikost objektov je pri ŠFA 44 %. Čeprav je barvitost zaznana, je kot velik problem iz komentarjev razbrati večje nezadovoljstvo zaradi propadajočih stavb in neprimernih industrijskih objektov. Propadanje objektov naj bi na občino metalo še slabšo luč kot barvitost. Sicer so tudi večkrat omenjena okna in materiali, ni pa nobene omembe problematike naklona streh ali neprimernosti velikosti in razmerij stavb v prostoru. Med vprašanji v tem sklopu je bilo izpostavljeno tudi naslednje: Menite, da bi morali biti predpisi, ki se nanašajo na zunanjo podobo stavb, bolj dorečeni? Velika večina iz obeh skupin (OU – 91 %, ŠFA – 97 %) je bila prepričana, da bi morali biti predpisi bolj dorečeni, vendar je bolj kot sam odziv anketirancev pomemben komentar:

Velikost stavbe, obliko strehe, vse ostalo bolj v obliki smernic. S predpisi ni mogoče "zajeziti" ljudskega stavbarstva. Ljudi je treba arhitekturno izobraževati in širiti arhitekturo. Predpisi so dovolj dorečeni, le spoštuje se jih ne, saj tudi sankcij ni. Vsak predpis se da obiti.

Graf 2: Kaj vas na tem objektu moti?

Graph 2: What is the most disturbing element on the structure?

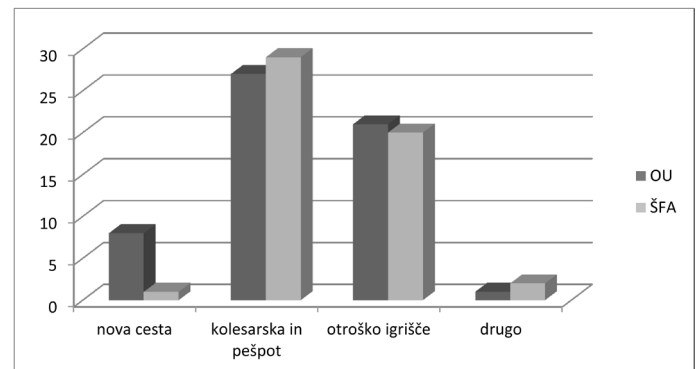
Pri vprašanju: Kaj bi po vašem mnenju morali vsebovati predpisi? je večina anketirancev navedla barvo fasade (OU – 66 %, ŠFA – 59 %), vendar so tudi vse ostale kategorije (velikost stavbe, barva in oblika strehe, materiali, velikost oken, barva balkonskih ograj) zelo visoko (OU – 50–60 %, ŠFA – 30–45 %). Tudi pri tem vprašanju izpostavljamo komentar:

Obveznost vzdrževanja. Višino stavbe in določene barve po RAL lestvici. Barva bi morala biti omejena na nežnejše barvne odtenke in mogoče več toplih barv. Čim več od predlaganega, ker na žalost še vedno vsak lastnik s svojim objektom želi čim bolj izstopati in se ne prilagoditi

predpisom; nihče ne razmišlja o tem, da bi prispeval k urejenosti in lepemu izgledu celotnega naselja.

Zaključek tega sklopa vprašanj se je nanašal na zunanjo podobo naselja: Ali lahko z zunanjo podobo naselja/objekta vplivamo na ljudi in njihovo uporabo prostora? Odgovor je bil pri ŠFA pritrdilen v 100 %, pri OU v 94 %, 5 % anketirancev pa o tem ni imelo mnenja.

Četrti sklop vprašanj – vprašanja a spremembah. Vprašanja so se nanašala na področja, ki bi jih anketiranci želeli spremeniti v svojem okolju. Prvi izpostavljeni motiv je bil naslednji: Kakšne vrste prostor je po vašem mnenju potreben? Dobljeni odgovori dajejo občutek, da vsi potrebujejo vse, saj je velika večina izbrala tri stvari, ki naj bi jih občina potrebovala (komentar pri OU, kjer se vsi odgovori gibljejo med 40–65 %, razen kategorija park, ki pa je ovrednotena s 32 %). Preseneča potreba po parkirnih površinah. Zanimivo bi bilo izvedeti, če gre tu za urejene ali neurejene površine ali celo za potrebo po novih parkirnih površinah. Zanimivo je tudi, da je veliko anketirancev prepoznalo potrebe po tržnici, ob tem da vemo, da se obstoječe tržnice krčijo, več pa se priljubljenost raznih rekreativnih dejavnosti v naravi. Pri ŠFA je bila zgodba popolnoma drugačna.

Graf 3: Kaj bi povečalo kakovost življenja v naselju?

Graph 3: What would improve the quality of life in the settlement?

Okvirno tretjina vprašanih je odgovarjala s paketom: rekreacija, javne prireditve in park. Splošen vtis je, da si večina želi javnega večnamenskega odprtega prostora, kjer bi se prebivalci lahko zadrževali in družili. Pri vprašanju: Kateri objekt bi najbolj potrebovalo vsako podeželsko naselje? je razvidno, da tako med OU (51 %) kot tudi med ŠFA (56 %) prevladuje prepričanje, da vsako podeželsko naselje najbolj potrebuje trgovino. Med pogostejšimi odgovori so tudi pošta, avtobusno postajališče in gostilna. Primerjava med OU in ŠFA je zanimiva tudi zato, ker si odgovori po krivulji sledijo (sicer različno število, vendar je mnenje obeh skupin enako). Med odgovori na vprašanje, s čim povečati kakovost življenja v naselju (graf 3) prednjačita kolesarska pot in pešpot (OU – 77 %, ŠFA – 85 %) kot tudi otroška igrišča, kar lahko kaže na opažanja anketirancev po pomanjkanju tovrstnih površin. Med OU (23 %) se kot odgovor pojavi tudi nova cesta. Odgovori na vprašanje bi morali zajemati tudi ostale, za podeželsko naselje pomembne vsebine, kot so trg, javne in zelene površine.

Zaključni, peti sklop vprašanj se je nanašal na mnenje anketirancev. Rezultate smo strnili v enotne skupine. Na vprašanje: Katere so po vašem mnenju prednosti vašega prostora? so anketiranci odgovorili: kmetijstvo in velike gozdne površine, neonesnaženost, majhnost, kombinacija urbane urejenosti centralnega naselja in bližina podeželja, dobra prometna povezanost, bližina tujih trgov, dobri pogoji za ekološko kmetijstvo in turizem, mestno jedro, razvojni potencial, storitvena dejavnost. Odgovore anketirancev smo razvrstili v pet skupin, ki jih smiselno povzemajo: naravne danosti, kulturna dediščina, javni prostor, promet in drugo. Med obema skupinama anketirancev prevladuje prepričanje, da so naravne danosti največja prednost (OU – 57 %, ŠFA – 80 %), medtem ko kulturno dediščino, javni prostor in promet smatrajo kot manj izrazite. Pri vprašanju: Kaj bi najraje spremenili v svojem prostoru? pa je mnenje zelo drugačno. ŠFA poudarjajo zelene površine (35 %) in revitalizacijo (29 %). OU vidijo probleme predvsem v prometni infrastrukturi, videzu objektov ter javnih in zelenih površinah, medtem ko študenti poleg javnih in zelenih površin izpostavljajo potrebo po revitalizaciji, tako v programskem kot arhitekturnem smislu. Vse naštetu se pri OU giblje med 17 % in 35 %, kar nakazuje razpršeno in neenotno mnenje. Pri pisnih odgovorih na vprašanje: Kaj se vam zdi najbolj moteče v vašem prostoru z vidika sodobne kulture bivanja? navajamo nekaj zanimivih odgovorov:

s strani OU: Spalna naselja – prebivalce moti opravljanje kmetijske dejavnosti, ki je bazična dejavnost teh krajev. Premalo tradicionalnosti. Površinska parkirišča, motorna vozila in reklamni panoji vseh vrst. Prostor je izrazito tranziten. Gradnja in posegi v prostor z močnim poudarjanjem investitorjevega "jaza". **PRIPELJI SE DO VRAT in NA SVOJEM LAHKO DELAM KAR HOČEM.** "Onesnaženje" s kričnimi barvami, ki jih kljub različnim poskusom zakonskih omejitev skoraj nikjer ni uspelo preprečiti. Reklame, napisi, zlasti jumbo plakati. Preobremenjenost prostora z blokovno – večstanovanjsko pozidavo, ki se je "zgodila" v času gradbenega razcveta in je z vidika uporabnikov – stanovalcev skrajno nehumana: prevelika koncentracija – gostota pozidave, pomanjkanje javnih površin (investitorji so morda še zgradili kakšno otroško igrišče z igrali, kaj več kot to pa občine niso iztržile od njih). Zlasti se pogrešajo nove zelene površine, npr. novi drevoredi, zeleni preduhi, parki s travnatimi igrišči za igro, trgi za druženje prebivalcev, objekti javne infrastrukture, ... Čedalje več domačih živali – psov, ki se prosto sprehajajo in za katere lastniki mislijo, da jih ni treba organizirano voditi, češ da živijo na deželi. Tudi v zavarovanih območjih imajo prebivalci pravico do enake kvalitete bivanja kot drugje, le načine in možnosti je treba poiskati. V območjih Nature je na prvem mestu narava. Ali gre to na ceno človeških življenj, saj ob državni cesti ne smemo urediti pločnika in kolesarske povezave?

s strani ŠFA: Starejši objekti, prenovljeni brez premisleka,

s kričnimi barvami in sodobnimi materiali, ki ne odražajo prvotnega objekta. Nerazpoznavnost naselja oz. status naselja (postajamo spalno naselje s hitrim dostopom do Ljubljane). S primerno prometno ureditvijo bi lahko združili željo po zaprtem mestnem središču s čim manj avtomobili (shared-space, enosmerni promet, "park and ride", parkirišča v zaledju mesta itd.) in željo sodobnega človeka po tem, da se zelenemu cilju čim bolj približa z avtomobilom. Problemi pri drugih naseljih v občini: neurejen promet, preveč razpršena gradnja, živobarvne fasade. Ljudje se ne zavedajo, kaj je kvalitetna kultura bivanja. Premalo je medijskega poudarka na temo dobre arhitekture in urbanizma. Samo mesto s kakšnim drevesom po mojem mnenju ne bi izpadlo čista betonska džungla in bi tudi kakšen od starejših prišel tja, če bi se lahko usedel v senco. Nepovezanost krajanov, nekvalitetni prostori za bivanje. Prednost pri izgradnji imajo cestna omrežja, brez sposobnosti zaznavanja in obravnavanje celote, ampak zgolj osredotočenost na lepote popravke, ki zaradi nepravilne umeščenosti hitro izgubijo svojo veljavo, da gradbeni inženirji narekujejo estetiko in funkcionalno uporabnost objektov. Zgolj gledanje na dobiček, ne na kakovost.

Sklep

Glede na opredeljene pričakovane cilje raziskovanja ugotavljamo, da je podoba slovenskih naselij kaotična, vendar ne samo v svoji vizualni podobi. Veliko anketirancev je izpostavljalo problem kulture bivanja v povezavi z uporabo nakupovalnih središč, prometom in odnosom ljudi tako do prostora kot do skupnosti, torej ostalih uporabnikov (medsoseski odnosi, ustvarjanje skupnosti ipd.). Hkrati tudi opozarjamo, da raznolikost problemov in težav, ki se pojavljajo v naših naseljih, kaže na neenotno mnenje in razumevanje načina bivanja ter dojemanja prostora. Ugotavljali smo tudi, da je prostor slovenskih naselij z vidika urejenosti na mikro nivoju zelo problematičen (nivo posameznega objekta in parcele): razmetanost okolice, neurejenost površin, odpadki, hranjenje raznih starih naprav, ... "nepospravljenost". Naslednji pomemben cilj raziskovanja je bil usmerjen v "želje po spremembah" s strani uporabnika. Ie-teh je veliko in se nanašajo na vsa področja, včasih tudi nasprotujoča npr. želja po urejenih kolesarskih poteh ter novih parkirnih površin. Neurejenost infrastrukture in spremljajočih dejavnosti pa je, kot ugotavljamo v vseh sklopih raziskave, priložnost za razvoj kakovostnega prostora v slovenskih naseljih. Anketiranci so slednje povezali tudi z uporabnostjo javnih površin, predvsem v centralnih območjih naselij.

Ker smo se v predstavljeni raziskavi spraševali o vrednotah bivalnega okolja, zaključujemo z naslednjo mislijo anketiranca: delati na razmišljanju ljudi, da prispevajo k urejenosti celotnega naselja, ne le svojega "kotička". In kaj ugotavljamo o vrednotah: nihče od anketirancev si ne želi, da bi splošna vrednota postala parkirišče, parkiranje, promet, parkirišče kot središče ... Iz komentarja anketiranca: Večja kritičnost do t. i. sodobnega načina življenja, kjer dominirajo avtomobilski izpušni plini in vse večji nakupovalni vozički. Brez "mavričnega terorizma" vseslovenske barvitosti. Želijo pa si sonaravnega razvoja, ohranjanja

dediščine, spodbujanja kmetijstva, gozdarstva in ekološkega kmetovanja, razvoja raznovrstnih dejavnosti občinskega središča, tematskih poti, razvoja komunikacijskih in prometnih omrežij. V zavedanju, da je prostor skupen.

Viri in literatura

- Bajec, A. idr. (ur.) (1994): Slovar slovenskega knjižnega jezika. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS, Ljubljana.
- Berce - Bratko, B. (1995): Kultura bivanja in kulturna identiteta. Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M. (1992): Public Space. Cambridge University Press, Cambridge.
- Fikfak, A., Zbašnik - Senegačnik, M. (2003): Uporabnost javnomnenjskih raziskav v planiranju in načrtovanju stanovanjskih območij. V: AR, Arhit. razisk, 2003/1, 6–11.
- Andragoški center. Hlebec, V.: Metodologija samoevalvacije. Vir: http://arhiv.acs.si/ucna_gradiva/Samoevalvacija_Hlebec.pdf, <november, 2012>.
- Kos, D. (1998): Postmoderni premik in razvoj podeželja. V: Urbani izziv, 9/2, 33–38, 125–128.
- Lynch, K. (1981): A Theory of Good City Form. MIT Press, Cambridge.
- Mandič, S. (1999): Stanovanje, kakovost življenja in spremembe v zadnjem desetletju. V: Družboslovne spremembe na Slovenskem : ob 40-letnici ustanovitve Inštituta za sociologijo Univerze v Ljubljani, 186–208.
- Maslow, A. H. (2001): O životnim vrednostima: izabrani eseji o psihologiji vrednosti. ""Žarko Albulj", Beograd.
- Medmrežje 1: Mercer. <http://www.mercer.com/articles/quality-of-living-survey-report-2011>, <november, 2012>.
- Medmrežje 2: Gradim, gradnja, obnova, oprema. <http://www.gradim.si/gradnja-in-gradiva/prebarvite-fasade.html>, <november, 2012>.
- Medmrežje 3: Gorenjski glas. http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=52540, <december, 2012>.
- Mlinar, Z. (1994): Individuacija in globalizacija v prostoru. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Musek, J. (1993): Osebnost in vrednote. Educy, Ljubljana.
- Pogačnik, V. (2002): Poimovanje in struktura osebnih vrednot. V: Psihološka obzorja, 11, 1, 31–50.
- Rihtar, F., Rihtar, K. (1996): Koherence v prostoru na primeru vasi Volčji grad pri Komnu. Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Šarec, A. (ur.) (1997): Agenda Habitat. Carigrajska deklaracija. Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav. Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Toš, N., Mlinar, Z. in skupina (1994): Slovensko javno mnenje 1994/1. Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.
- Trstenjak, A. (1984): Ekološka psihologija: problemi in perspektive. Gospodarski vestnik, Ljubljana.
- Vrišer I. (2001). Središčna naselja in vplivna območja pomembnejših središč leta 1994. [Kartografsko gradivo]. V: Nacionalni atlas Slovenije, 2001. Rokus, Ljubljana (Gorenjski tisk, Kranj).

Summary

Today, the impression has been created that space, as a connecting element, is losing its social role, as the mobility of people, material goods and ideas has been increasingly growing. In the creation of the living environment of Slovenian settlements today, several contradicting facts have to be considered. The fast communication system (motorway cross) has brought the once remote areas closer to the central urban areas. Notably, 'space' in all its forms includes physically intangible elements that are defined as values, beliefs, symbols and meanings – the values of each individual, which are both acquired from the environment

and returned back there. These elements are of importance when evaluating the built environment, along with its forms and patterns, as they developed along with the society, creating our experiential space. The study represented here addressed the values of the living environment. The study was triggered by the 'colourfulness' that knows no limits in Slovenia. Putting the everyday indignation over the variety of all possible shades aside, it has become evident that the tiny elements that are also destroying the image of our settlements are all too often neglected: billboards, log cabins complementing garages and decorative elements, stalls during celebrations and fairs, fountains, monuments, mix of exotic plants, the Snow White and the Seven Dwarfs etc. (Figure 1). All the aforementioned and similar elements of the urban and rural setting are, of course, necessary; however, their design and the versatility of the materials and styles used has turned into an aggressive display in the sense of 'fighting for own existence'. In the continuation, the research aimed to find and grasp the significance of the settlement culture, as a visual image of the experiential space of the Slovenian countryside, i.e. from the viewpoints of the growing trends of colourfulness, advertising and changing of the public space. The study included a survey to obtain a more objective approach to the studying of the quality and the non-quality from the viewpoints of the changing living culture and the use of communal external space in Slovenian settlements. At the design stage of the survey, we decided to conduct the survey among the experts employed at Slovenian municipalities (municipal staff – OU), i.e. at departments of physical planning and development (or comparable municipal offices). On the other hand, we were interested in the opinions of university students. Hence, as a sample group, senior years' students at the Faculty of Architecture of the University of Ljubljana were chosen. The survey was created as a web-based survey, using the free Google Docs service. The online survey was sent out as a link via E-mail to the municipal addressees. The surveying was performed in the months of November and December 2012. The survey included five stand-alone sections, which contained interrelated questions. In the study represented here we addressed the values of the living environment; hence, finally, the thoughts of one of the respondents are given: ... to entice people to think and contribute to the development not only of their own 'little corner' but of the entire settlement. And: A more critical attitude towards the so-called modern way of life, dominated by exhaust gases and the growing size of shopping carts.

doc. dr. Alenka Fikfak
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
alenka.fikfak@fa.uni-lj.si

štud. arh.
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
Milan Dinevski
milandinevski@gmail.com

Petra Ježek
petra.jezek@gmail.com

Nace Nagode
nace.nagode@gmail.com

Gašper Skalar Rogič
scalar.gasper@gmail.com

Urša Suhadolnik Vovko
ursulina@gmail.com

Jakob Šuštar
jakob.sustar@gmail.com

Translation Mojca Vilfan.